

NÉPÜNK FOGLALKOZÁSA AZ 1900. ÉVI NÉPSZÁMLÁLÁS VILÁGÍTÁSÁBAN.

A magyar királyi központi statisztikai hivatal a folyó év derekán oly munkával gazdagította irodalmunkat, melynek jelentősége messze túlhaladja a hivatalos statisztikai kiadványok megszokott értékének mértékeit. A magyar korona országainak 1900. évi népszámlálásáról kiadott munka II. kötete ugyanis,¹ mely a népesség foglalkozását tárgyalja, nem már eddig is folytatott adatgyűjtések újabb eredményeit közli, hanem úttörőként bevilágít népünk gazdasági és társadalmi életviszonyainak legmélyébe: *községenként* részletezve a foglalkozási statisztika megbecsülhetetlen adatait. Alig szükséges rámutatnunk e vállalkozás rendkívüli fontosságára. Ha valahol, úgy hazánkban, és ha valaha, úgy most, mikor az önálló gazdasági berendezkedésért folyik a küzdelem: rendkívüli, szinte megbecsülhetetlen ennek a munkának fontossága és értéke. Mert a gazdasági élet gyökeres átalakítására törekedni csak abban az esetben tanácsos, sőt lehetséges, ha világosan látjuk előttünk gazdasági életünk mai képét, a statisztika rideg, de megbízható számainak világítása mellett, menten minden önérdeksugalta szépítéstől és hazafiúi túlbecsüléstől. Ezt a képet pedig — bátran merjük állítani — eddig nem láthattuk meg, nem láthattuk meg legalább abban a minutiosus kidolgozásban, melyet kívánnunk kell, ha gazdasági életünk alakulását a társadalom tömörülési formájának legapróbb

¹ A magyar korona országainak 1900. évi népszámlálása. II. rész: A népesség foglalkozása községenként. Szerkeszti és kiadja a magyar kir. központi statisztikai hivatal. Budapest, 1904. (Magyar Statisztikai Közlemények. Új sorozat, 2. kötet. 4-r. IV., 62 és 1010 lap.)

sejtjeiig, a községekig akarjuk követni. Az 1890. évi népszámlálás, valamint az azóta rendezett ipar-statisztikai felvételek ugyan nagyot lendítettek ebbéli ismereteinken, de e felvételek eredményei egyrészt csak törvényhatóságokként, másrészt csak ipari ágak szerint tétetvén közzé, a gazdasági állapotoknak úgyszólván csak átlagos értékű képeit nyertük, melyekben sok jelentékeny vonás teljesen elmosódott s melyek ez okból gyakorlati érdekű állami vagy társadalmi beavatkozásra kevésbé alkalmasak. Mert miként a tisztí orvos tehetetlenül állana szemben a vármegyéjében dúló járványnyal, ha nem tudná, hogy mely községekben ütötte fel a baj a fejét, úgy az államférfiú vagy az állam hatalmát képviselő közigazgatási hatóság a gazdasági élet bajaiban is csak úgy és akkor tud segíteni, ha a baj okait, elterjedését, pusztításait, egészen az utolsó községig tudja követni. Ebből a szempontból tekintve elsőrendű, alapvető munkának kell tekintenünk a most megjelent foglalkozási statisztikát, mely *első ízben* derít fényt hazánk minden legtávolabb eső részein éppen úgy, mint közvetlen szomszédságunkban küzködő népünk foglalkozására, kereseti viszonyaira, mely tehát — mondhatnók — újra felfedezi s gazdasági tekintetben kikutatja Magyarország népét. Ily munka megjelenése alkalmával a legnagyobb elismeréssel kellene adóznunk ama hivatal vezetőinek, kiknek lelkiismeretessége és szorgalma e művet létrehozta; nálunk sajnos, néhány sablonszerű hírlapi czikken kívül alig vettek tudomást a munka megjelenéséről s a munka létesítői csakis a kötelesség teljesítésének tudatában lelhetnek jutalmat. Pedig e munka óriási anyaga, mely kitűnő szerkesztésénél fogva nagy terjedelme mellett is a legkönnyebb áttekintést teszi lehetővé, kiapadhatatlan kincsesbánya s megbecsülhetetlen tanúságokat rejt magában, a mellett, hogy a nemzetközi irodalomban is jóformán párját nélkülölvén, egyúttal hazai statisztikánknak is dicsőséget szerez. E mű beható méltatása azokra vár, kik gazdag tartalmát vagy annak egyes részeit beható tárgyalás alá veszik. E helyen ezúttal csak az a czélunk, hogy főbb eredményeinek rövid összefoglalásával szemügyre vegyük, hogy népünk kereseti viszonyai miképen változtak az utolsó évtized folyamán és minő helyet foglalunk el e tekintetben a művelt államok között.

Összefoglalva a munkában közölt eredményeket, látjuk hogy a magyar korona országainak az 1900. évi népszámlálás szerint 19.254,559 főre rugó összes népességéből — nemcsak a tényleg kereső népességet, de az egyes foglalkozások terhére eső

eltartottakat is beleszámítva — az őstermelésre 13.175,083 lélek (68,4%), a bányászat-, kohászat-, ipar- és forgalomra 3,764.783 lélek (19,6%), a polgári és egyházi közszolgáltatásra és a különböző szabadfoglalkozásokra 572,309 lélek (3,0%), a véderőre 151,396 lélek (0,8%), az egyes foglalkozási ágakba be nem sorozható vagy közelebbi megjelölés nélküli napszámosokra 640,005 lélek (3,3%), a házi cselédekre 426,734 lélek (2,2%) s végül az egyéb és ismeretlen foglalkozásúakra 524,249 lélek (2,7%) esett.

Népünknek túlnyomó nagyrésze, jó kétharmada tehát ma is őstermelésből él s ez adja meg hazánk gazdasági jellegét. Minden más foglalkozási ág e mellett háttérbe szorul, még az aránylag legerősebben képviselt ipar is csak 13,5 százalékkal szerepel, a többi ágak közül kereskedelem, közszolgáltatás és szabadfoglalkozások, napszámosok 3—3 százalékkal, közlekedés, házi cselédek 2—2 százalékkal járulnak hozzá népességünk összetételéhez. Már magában véve e százalékszámok csekély volta tanúsítja az illető kereseti csoportok jelentőségének inferioritását. Az ipar még harmadfél milliónyi népességnek adja meg a kenyeret, de kereskedelem és hitel után már csak 556,000, közlekedés után 440,000 egyén él s bányászat-kohászat, mindössze csak 164,000 embert tart el.

Mindezen adatokban gazdasági hátramaradottságunk tükröződik vissza s ezen a szomorú tényen nem sokat változtat, hogy az utolsó évtizedben némi haladást észlelhetünk. Ez a haladás legerősebb az iparnál, mely már jó félmillióval több egyént tart el, mint tíz évvel ezelőtt, s ha ezzel szembeállítjuk azt a jelenséget, hogy ugyanennyi volt a tíz évi szaporulat a számra nézve hatszor oly népes őstermelésnél is, úgy ebből az iparnak a mi viszonyaink közt aránylag elég jelentékeny fellendülése állapítható meg. Hasonló arányú volt a gyarapodás a kereskedelem és hitel csoportjában, melybe ma 556,000 egyén tartozik, míg tíz évvel előbb 420,000, de aránylag legnagyobb a közlekedés térfoglalása, mely után ma 440,000 egyén él, közel kétszerannyi mint 1890-ben.

Az egyes foglalkozási csoportokhoz tartozó néptömegeknek eltérő számbeli gyarapodása következtében hazánk népének foglalkozás szerinti összetétele az utolsó évtizedben nem lényegtelenül megváltozott. Nevezetesen csökkent az őstermelő néposztály arányszáma 72,5%-ról 68,4%-ra, míg ezzel szemben az összes többi foglalkozási néposztályokra eső százalékok emel-

kedtek, legerősebben a bányászat, ipar és forgalomra s a közszolgálati ágakra és szabad foglalkozásokra eső százalékok, amazé 16,2%-ról 19,6%-ra, az utóbbi foglalkozási főosztályé pedig 2,6%-ról 3,0%-ra. Az utolsó évtized folyamán beállott változások — úgy az abszolút számokat, mint a százalékos eloszlást tekintve — az alábbi felsorolásból tekinthetők át:

	1890	1900	Az összes népesség százalékában	
			1890	1900
Mezőgazdaság és kertészet	12.542,998	13.033,237	71,8	67,7
Östermelés egyéb ágai	120,387	141,846	0,7	0,7
Együtt	12.663,385	13.175,083	72,5	68,4
Bányászat és kohászat	125,148	163,704	0,7	0,9
Ipar	2.053,735	2.604,082	11,8	13,5
Kereskedelem és hitel	420,192	556,456	2,4	2,9
Közlekedés	225,939	440,541	1,3	2,3
Együtt	2.825,014	3.764,783	16,2	19,6
Közszolgálat és szabadfoglalkozások	448,304	572,309	2,6	3,0
Véderő	126,901	151,396	0,7	0,8
Napszámosok k. m. n.	564,107	640,005	3,2	3,3
Házi cselédek	376,270	426,734	2,2	2,2
Egyéb ismeretlen foglalkozásúak	459,810	524,249	2,6	2,7
Mindössze	17.463,791	19.254,559	100-0	100-0

Nem lehet e rövid sorok célja, hogy a foglalkozási viszonyok tekintetében fennálló különbségeket országrészenként vagy törvényhatóságokként vegyék szemügyre; arra a nagy különbségre azonban, mely e tekintetben az anyaország és Horvát-Szlavonország közt fennáll, mégis rá kell utalnunk. Ez a nagy különbség abban lel kifejezést, hogy míg az anyaországban a népességnek kétharmada (66,5%) tartozik az östermelő néposztályhoz, addig Horvát-Szlavonországban még több mint négyötöd része, t. i. 82%. Az összes többi foglalkozási osztályok a katonaságot kivéve, az anyaországban jóval erősebben vannak képviselve, mint Horvát-Szlavonországban. E tekintetben különösen említésre méltó, hogy a bányászat, ipar- és forgalmi népességre Magyarországon a népességnek 20,7, Horvát-Szlavonországban ellenben csak 11,3%-a esik, a közszolgálatra és szabadfoglalkozásokra az anyaországban 3,1, Horvátországban 2,0, a napszámosokra amott 3,6, itt 1,4 százalék. Mivel pedig tíz

évvel korábban az anyaországban 70,8, Horvát-Szlavonországban pedig 84,6% volt östermelő, nyilvánvaló, hogy »az östermeléssel foglalkozás egyoldalúságából való kivetkőzés« a lefolyt évtized alatt az anyaországban jóval gyorsabban haladt előre, mint a Drávántuli országrészben.

Áttérve az egyes foglalkozási főcsoportok rövid jellemzésére, először is az östermelésre vonatkozólag ki kell emelni azt a lényeges átalakulást, hogy az utolsó évtized folyamán az önálló gazdák, t. i. a birtokosok és bérlők száma mintegy ötvenezerrel, a gazdasági cselédeké pedig harminczezerrel csökkent, ezzel szemben azonban a mezőgazdasági munkások száma közel 200,000-el növekedett. Ez a jelenség kedvezőtlen, mert éppen az a népelem szaporodott erősen, mely a legkedvezőtlenebb kereseti viszonyok között él. Emelkedett a segítő családtagok száma, különösen a nők körében, jeléül annak, hogy a kis-birtokososztály családtagjai mind nagyobb mértékben vannak a gazdasági munkában való közreműködésre utalva. Ha emellett még figyelemmel vagyunk arra, hogy a mezőgazdasággal foglalkozó egyének számának csökkenése kizárólag az anyaországra esik, míg Horvát-Szlavonországban jelentékeny szaporodás mutatkozik, a kép még vigasztalanabbá válik.

Az iparban, mellőzve a számra nézve nem jelentékeny házi-, nép- és vándoripart, 1.077,226 lélekre rüg a keresők száma, tíz év alatti szaporulatuk tehát több mint kétszázezer főre rüg. Ebben a népességben természetesen a finem erős túlsúlyban van, de az utolsó évtized folyamán a nők száma is nem kevesebb mint 50 százalékkal növekedett, különösen az anyaországban. Az iparral foglalkozók közül jelenleg 381,664 az önálló, míg a segédszemélyzet 695,562 egyénre rüg; az előző népszámlálás adataihoz képest tehát a segédszemélyzet igen jelentékeny emelkedését tapasztaljuk, míg az önálló iparosok számában alig állott be változás, minek folytán ma száz önállóra 182 segédszemély jut, míg tíz évvel korábban csak 129. Ez a jelenség szomorú világot vet ipari viszonyainkra, a mennyiben arról tanúskodik, hogy a kedvezőtlen gazdasági viszonyok mellett az utolsó évtized folyamán sok, előbb önálló iparos üzletét abba-hagyta s segédül szegődött be más iparos mellé. Ennek következtében 101 törvényhatóság közül 28-ban apadt az önálló férfi-iparosok száma, némelyikben több ezer lélekkel.

A kereskedelemre és közlekedésre vonatkozólag nem lévén közölve az önállókra és alkalmazottakra vonatkozó számok,

az arány nem állapítható meg. Megemlítjük azonban, hogy száz keresőre jutott az őstermelésnél 118 eltartott, az iparnál 131, a kereskedelem és hitelnél 146, a bányászatnál 186 és a közlekedésnél 222. Ez a sorrend összefügg azzal a szereppel, mely az egyes foglalkozási főcsoportokon belül a családtagoknak jut. Míg a közlekedés körében a családtagok segédkezése minimumra van redukálva, a mennyiben a kereset természeténél fogva túlnyomó részben kizárja a családi kisegítést, addig a bányászat, kereskedelem és ipar erre fokozottabb mértékben ad alkalmat, az őstermelés pedig egyenesen megköveteli a családtagoknak közreműködését. Innen van, hogy míg az őstermelésben foglalkozók közt az eltartottak száma alig nagyobb a keresőkénél, addig a többi csoportokban jóval nagyobb, a közlekedésnél pedig több mint kétszerakkora. Figyelmet érdemel még az a jelenség is, hogy az eltartottakra eső arányszám a törvényhatósági jogú városoknál rendszerint jóval alacsonyabb, mint a vármegyei törvényhatóságoknál. Ennek okát a népszámlálási munka abban keresi, hogy a városokban a produktív kor általában erősebben van képviselve s hogy az iparososztályhoz tartozó népességnek női és fiatalkorú férfi családtagjai a városokban inkább keresnek és találnak maguk is kereső foglalkozást, mint a vidéken, ezért a városok iparos népességében rendszerint kevesebb az eltartott, mint a vidék iparosságánál.

Csak néhány jellemző adatot ragadtunk ki annak illusztrálására, minők a foglalkozási viszonyok hazánkban ma s minő változások állottak elő az utolsó évtized folyamán. Ha ezek után már most felvetjük azt a kérdést, hogy hazánk e tekintetben minő helyet foglal el a művelt államok között, úgy azt kell mondanunk, hogy még ma is — bár némi haladás el nem tagadható — nagyon messze elmaradtunk Európa államai közül. Összehasonlításul csakis a kereső népességre vonatkozó adatokat vesszük, és szembeállítjuk hazánk népét Ausztria, Németország, Olaszország, Svájc, Franciaország, Dánia, Svédország, Norvégia, Nagy-Britannia és az Egyesült-Államok népességével.¹ Ezeket az államokat három csoportba oszthatjuk;

¹ Az összehasonlítás alapjául szolgálnak amaz adatok, melyeket Zahn a Conrad-féle *Handwörterbuch der Staatswissenschaften* című lexikon II. kiadásában (Beruf und Berufstatistik) közöl; hazánkra vonatkozólag a népszámlálási munkából vesszük a megfelelő számokat, melyekkel azonban Zahn adatai nem egyeznek mindenben.

egyikbe tartoznak azon államok, melyekben az őstermelő népesség aránya rendkívül csekély; ilyenek Anglia 10,4% és Skótország 14,0% őstermelővel. Az államok egy másik csoportjában egyik foglalkozási főcsoport sincs abszolút többségben; ide tartozik Dánia, a hol az őstermelők aránya 27,1%, Svájc 37,4, Németország 37,5, az Egyesült-Államok 38,0 és Franciaország 37,4% őstermelővel. Svédország és Norvégia, a hol az őstermelők a népességnek mintegy felét teszik, az átmenetet képezi a túlnyomóan őstermelő államokhoz, ahova tartozik Olaszország 56,7%, Ausztria 64,3% és mint utolsó Magyarország 68,5% őstermelővel. Nagyon természetes, hogy ha ezen csoportosítást az ipari népesség aránya alapján eszközöljük, az előbbi képnek az ellentétét nyerjük. Túlnyomóan iparos jellegű államok Skócia 58,1 és Anglia 56,9% iparossal, viszonylagos többségben van az ipar Svájcban 40,7%-al, míg negyedik helyen Németország áll, a hol az iparos népesség (37,4%) az őstermelővel egyenlő számú. A többi államok iparos népe immár jóval kisebb számú, utolsó helyen áll Magyarország 13,4%-al. Hasonlóan kedvezőtlen hazánk helyzete a kereskedelem és közlekedés tekintetében, 4,1 százaléknyi forgalmi népessége utolsóelőtti helyen áll (az arány legkisebb Olaszországban, 3,9%), míg Franciaország, Svájc, Németország, Anglia és Skócia, de kivált az Egyesült-Államok kereskedelmi forgalmi népessége a 10%-nál több. A közszolgálat és szabadfoglalkozások tekintetében is utolsó helyen állunk az összes, itt felsorolt, államok között. A tüzetes adatokat a következő lapon levő táblázatban foglaljuk össze, melyhez a figyelmes olvasó nem egy reflexiót fűzhet.

Gazdasági hátramaradottságunk ebből a táblázatból élesen kéri; már csak Németországgal összehasonlítva is (Angliáról nem is beszélünk) óriási az eltérés; amott 37,5% az őstermelő, nálunk majdnem kétszerannyi (68,5%), amott 37,4% az iparos, nálunk egyharmadánál is alig több (13,4%). De gazdasági gyengeségünk még szembeötlőbbé válik, ha az abszolút ipari termelőképességre megyünk át. Erre vonatkozólag ezúttal nem állnak rendelkezésre adatok. De elég arra utalni, hogy hazánkban 1.127,130-ra rúg a kereső iparosok száma, míg Németországban 8.281,220-ra és Ausztriában is 2.880,897-re. Hasonló a különbség a kereskedelmi s forgalmi népesség tekintetében; hazánkban 362,709 egyén keresi ezzel kenyerét, Németországban ellenben 2.338,511 egyén s ugyanannyi Franciaországban. Ezek a számok fogalmat nyújtanak arról, hogy

Németországnak 37,4%-nyi iparos népessége hazánknak 13,4%-a mellett nemcsak háromszoros túlsúlyt képvisel, hanem volta-képen nyolczszoros tömegek óriási termelőképességével nyomja a mi szerény, fejletlen iparunkat. Ez az összehasonlítás ránk nézve még hátrányosabbá válik, ha figyelembe vesszük, hogy az utolsó népszámlálás alkalmával összeirt 469,559 iparvállalat közül kétharmadrész (64,2%) segéd nélkül dolgozó apró vállalat, β csak 940 olyan vállalat van, mely ötvennél több (s ezek közül csak 29, mely ezernél több) munkással dolgozik, míg ezzel szemben Németországnak 3.144,177 iparvállalata közül 18,953 van, mely ötvennél több segédszemélyt számlál és ezek közül 225 dolgozik ezernél több segédszemélylyel. Íme, ezek a számok azt tanúsítják, hogy hazánk gazdasági tekintetben még sokkal hátrább áll, mint ahogy a nemzetközi összehasonlítás százalékos számai feltűntetik. És ha nem tagadhatjuk, hogy az utolsó időben e tekintetben némi javulás állapítható meg, mégis be kell vallanunk, hogy gazdasági fejlettség tekintetében Európa civilizált államai közül az utolsó helyen állunk.

Egyes államok népességének megoszlása kereseti ágak szerint (Százalékokban):

	Az össz-lakosságból		A kereső népesség közül							
	kereső	eltartotti	őstermelés	ipar, bányászat	keresek forgalom	hadserég, tengerészet	közfoglalat és szabad-foglalk.	személyes szolgálat	egyéb	
Magyarország 1890	44·5	55·5	69·8	12·1	3·4	1·5	2·1	4·8	6·3	
1900	45·9	54·1	68·5	13·4	4·1	1·5	2·4	4·4	5·7	
Ausztria	55·1	44·9	64·3	21·9	6·4	1·4	2·5	3·5	—	
Németország	42·7	57·3	37·5	37·4	10·6	2·8	3·6	6·1	2·0	
Olaszország	53·2	46·8	56·7	27·6	3·9	1·0	3·3	3·9	3·6	
Svájc	44·8	55·2	37·4	40·7	10·7	0·1	3·8	6·2	1·1	
Franciaország	42·8	57·2	40·0	27·9	13·4	3·4	4·7	9·9	0·7	
Dánia	38·8	61·2	27·1	23·9	8·2	1·0	5·3	25·8	8·7	
Svédország	36·6	63·4	54·0	15·0	5·8	2·3	2·6	13·6	6·7	
Norvégia	39·0	61·0	49·6	22·9	11·7	0·5	3·0	10·5	1·8	
Anglia	44·5	55·5	10·4	56·3	10·8	1·0	6·2	14·7	—	
Skótság	44·1	55·9	14·0	58·1	10·2	0·4	5·9	11·4	—	
Írország	45·5	54·5	44·0	30·7	4·5	1·5	8·3	11·0	—	
N.-Britannia, együtt	44·5	55·5	15·1	53·7	10·0	1·0	6·4	13·8	—	
Egyesült-Államok	36·4	63·6	38·0	24·1	14·6	0·1	4·0	19·2	—	

Az 1900. évi népszámlálási munka gazdag anyaga e rövid, de lényegüket tekintve fontos megjegyzésekre készítetett. Mi mindent lehetne még, e kimeríthetetlen kincsesbányából kiolvasni, ha a részletekbe menve át, nagy vonásokban odavetett

általános kép helyett detailrajzokat készítenénk! De ennek ezúttal és e lapok hasábjain nem lehet helye. Célunk nem volt más, mint néhány főbb vonásban vázolni népünk foglalkozási viszonyait s azt a helyzetet, melyet e tekintetben a művelt államok között elfoglalunk. E helyzet, mint láttuk, nem kedvező; de reméljük, hogy az illetékes társadalmi és kormánytényezők most, a midőn a bajok orvoslására immár meg van a kellő alap, fognak módot és eszközöket találni hazánk gazdasági elmaradottságának orvoslására.

Dr. Thirring Gusztáv.